

Mních dobra, poznania a pokory (Rozhovor)

Chcem ukázať cestu a dokázať, že ísť po nej je zmysluplné.

Prešovská univerzita udelila prof. PhDr. Mironovi Zelinaovi, DrSc. titul doctor honoris causa. Oslávencia sme pri tejto vzácnej príležitosti požiadali o rozhovor.

Parafrázujete slová Marka Twaina, že „človek musí mať na obálke adresu, aby mal cieľ, kam chce ísť“. Aká adresa je napísaná na vašej obálke? Vždy ste chceli byť pedagógom a psychológom?

Nechcel som byť vždy psychológom a pedagógom, chcel som byť aj kňazom... ale už alebo až na gymnáziu som si povedal, že najviac môžem pomôcť druhým, keď vyštudujem psychológiu a pedagogiku, a tak sa stalo... Moja adresa na obálke je: pomáhať ľuďom, ale aby som im mohol pomáhať, musím niečo vedieť a mať ťažisko v sebe...

Finálnou metou vzdelávania by podľa vás malo byť to, aby žiaci boli nielen múdri, ale aj dobrí a zdraví. Znamená to teda, že byť múdрым neznamená byť automaticky aj dobrým?

Nie je to vždy tak, že múdry človek je aj dobrý, i keď je predpoklad (potvrdený), že múdrejší sú lepšími ľuďmi – stačí sa pozrieť na vzdelanie a múdrosť tých, ktorí sedia vo väzeniach, alebo sú inak „škodcami“ spoločnosti.

Verejnost' vás pozná ako strhujúceho rečníka. V jednom zo svojich prejavov ste zaujali tým, že ste vzťah rodiny a vzdelania prirovnali ku koreňom a korune stromu. Môže sa pod zlé výsledky žiaka podpísať aj nepriaznivé rodinné zázemie?

Je dokázané, že zlá výchova sa podpisuje pod zlé správanie detí, ale... Zaujíma ma najmä to, ako je možné, že zo „zlých“ rodín sú aj dobré deti a ľudia – máme príklady, výskumy. Sledujeme, čím to je, že zlé podmienky výchovy, rodiny, ekonomické a pod. sa nepodpisujú stále pod zlo človeka. Je to v jeho osobnosti, podrobnejšie v jeho motivačnom a hodnotovom systéme – preto ich treba študovať a podporovať motivačné stratégie, programy, vrátane sebareflexie týchto detí, ich podpory...

Cieľ reformy školstva, na ktorej ste spolupracovali viac ako 17 rokov, by sa dal zhrnúť stručne: menej encyklopedizácie. Inak povedané, žiaci by sa mali učiť menej podrobností. Podarilo sa to dosiahnuť?

Ešte sa nepodarilo odstrániť encyklopedizmus v školách, ale reforma dala podnet, urobila niektoré kroky (redukcia učiva) a veríme v múdrosť učiteľov, že to dokážu.

Ako by sme mohli definovať základné východisko kvalitnej školskej reformy?

Základná axióma: viac výchovy a podstatných vedomostí pre rozvoj všetkých úrovní poznávacích procesov.

Školskú reformu ste pôvodne oznámkovali na trojku, neskôr ste ju zmiernili na dvojku. Čo je lepšie – mať reformu hoci aj s chybami alebo radšej žiadnu?

Lepšie začať ako nerobiť nič... Verím v múdrosť učiteľov, vychovávateľov, rodičov – keď sa im vytvorí priestor na samostatnejšie myslenie, tvorivosť, dokážu realizovať ciele reformy.

Na prijatej verzii školskej reformy ste okrem iného kritizovali aj zrušenie slovného hodnotenia žiakov. Pokladáte ho za lepšie ako klasické známkovanie?

Treba spojiť slovné a neslovné hodnotenie žiakov, a nikdy nezabúdať, že každé, aj zlé hodnotenie, má motivovať žiakov a nie demotivovať – slovný doprovod k známke má úlohu podporiť žiaka, vysloviť mu dôveru, že dokáže viac a lepšie...

Podľa Milénia má rámcové vzdelávacie programy tvoriť štát v spolupráci so školou v pomere 60 : 40. Nie je to príťažká úloha pre tradičných učiteľov, ktorým je tvorivosť vzdialená?

Naučia sa to, chce to čas... Mám na mysli tých učiteľov, ktorým záleží na deťoch.

Žiaci sa sťažujú, že sa v škole učia veľa zbytočností. Na druhej strane však škola nemôže pripravovať iba na prax, ale musí poskytnúť aj všeobecný prehľad. Je tento rébus vôbec riešiteľný?

Rébus všeobecného – praktického je riešiteľný podľa stupňov a typov (druhov) škôl. Reforma sa o to snaží – pozrite sa napr. na „voľné“ hodiny na gymnáziách...

Zdôrazňujete, že pri vzdelávaní by sa nemal klásť dôraz len na pamäť, ale rovnakým dielom aj na výchovu. Že škola by nemala rezignovať na úsilie poľudšťovať človeka. Počítate pritom aj s výchovu, ktorú zvykneme nazývať náboženskou?

Náboženská výchova má skoro rovnaké podstatné ciele ako humanistická výchova. Náboženstvo môže k tomu prispieť, ale aj tu je otázka, prečo veľa veriacich ľudí robí zlo. Tu by sme mali spojiť sily, ako to povedal kardinál Tomko.

Na rozdiel od minulosti majú dnes v školstve čoraz dominantnejšie zastúpenie ženy. Nechýbajú žiakom mužské vzory? Čo podľa vás spôsobilo, že povolanie učiteľa prestalo byť pre mužov atraktívnym?

Feminizácia je dobrá v materských školách, na prvom stupni, potom by malo byť viac mužov – chýbajú vzory najmä v puberte a adolescencii. Atraktivita povolania pedagóga pre mužov sa stratila nielen pre finančné ohodnotenie, ale aj pre nízku úroveň možností sebarealizácie učiteľov a aj pozitívneho „vyniknutia“ – reforma otvára možnosti...

Ste autorom knihy o alternatívnom školstve. Je pre vás zaujímavejšie ako tradičný systém vzdelávania? Ktorý z typov alternatívnej školy pokladáte za najlepší?

Na Slovensku je málo alternatívnych škôl – v iných krajinách je ich viac. Ich význam nie je len v tom, že si môže demokraticky voliť rodič vzdelávaciu cestu pre dieťa, ale ich význam je aj v konkurencii, hľadaní lepších ciest, spôsobov vzdelávania a výchovy. Skoro všetky u nás existujúce alternatívne školy kladú dôraz na humanizáciu a tvorivosť – nechcem vyzdvihovať len niektoré z nich.

Napriek tomu, že dnes majú študenti aj vďaka novým komunikačným technológiám oveľa viac zdrojov informácií, dosahujú podľa prieskumov čoraz horšie výsledky. Čo sa podľa vás pod tento jav podpisuje?

Výsledky medzinárodných meraní ukázali, že pod zlé výsledky našich žiakov sa podpisuje najmä nerozvíjanie najvyšších poznávacích funkcií, nízka motivácia pre učenie, používanie starých metód (napr. biffovanie, direktivizmus a pod.).

Predtým, než ste sa stali riaditeľom Ústavu humanitných štúdií pedagogickej fakulty UK v Bratislave, prešli ste v školstve viacerými pozíciami: od učiteľa, riaditeľa školy až po dekana Pedagogickej fakulty. Zrejme prax vás presvedčila, že prístup učiteľa k žiakom by sa mal zmeniť. V čom predovšetkým?

Už som spomenul, v čom by sa mal zmeniť prístup učiteľov – viac zaujímavejšieho a podstatného učenia, viac rešpektu pre osobnosť žiaka, viac sa zaoberať jeho duševným svetom...

Súčasťou školského systému je aj cirkevné školstvo (aj keď bohužiaľ nie v takej miere ako to bolo pred rokom 1948). Je prínosom v procese vzdelávania?

Cirkevné školstvo je prínosom pre školský systém.

Často spomínate pojem „autoregulácie“. Čo znamená v praxi pre učiteľa a žiaka?

Autoregulácia znamená kontrolu nad vnútornými inštinktami, impulzmi, nekontrolovanými emocionálnymi reakciami na jednej strane, ale aj viac kontroly nad podnetmi zvonku (reklama, médiá, kamaráti).

V posledných rokoch rastie agresívne správanie žiakov voči učiteľom. Váš návrh, spraviť z učiteľa verejného činiteľa, aby sa mohli slovné a fyzické útoky definovať ako trestný čin, neprešiel. Môže pedagógom v tomto pomôcť aj niečo iné?

Neprešiel pôvodný návrh na verejného činiteľa, ale prešiel kompromis – pedagóg sa stáva chránenou osobou, čo je krok k lepšiemu.

V januári 2009 vyšla kniha Rozhovorov s profesorom Zelinom alebo V suteréne bytia, pod ktorú sa podpísal Ľubomír Pajtinka. V úvode autor čitateľovi prezrádza, že na jednej strane skáčete z lietadla, zdolávate tatranské štíty, potápate sa v mori. Na strane druhej trávite nekonečné noci štúdiom a samovzdelávaním. Čím ste teda viac: bohémom či mníchom?

Som mníchom dobra, poznania a pokory. Necítim sa ako bohém, len ako oráč na poli... chcem ukázať cestu a dokázať, že ísť po nej je zmysluplné. Mnohí ľudia by chceli byť slávni, bohatí, pomáhajúci, ale pritom nevedia, čo robiť, keď von prší...

Raz ste prirovnali život ku kráčaniu po lane. Ste presvedčený, že každý človek musí nájsť ťažisko sám v sebe, aby z neho nespadol. Myslíte si, že ho skutočne môžeme nájsť sami v sebe? Neskončí to stvorením „nadčloveka“?

Otázka „byť sebou“ má dva rozmery – verím, že len subjekt, ktorý je osobnosťou, môže lepšie pomôcť druhému človeku – musí mať ťažisko v sebe, aby ho víchor života nezhodil do priekopy, ničoty. Na druhej strane to môže viesť k sebavedomiu, ale múdry človek by mal vedieť rozlíšiť altruizmus sebavedomej osobnosti od egoizmu nadčloveka.

Ak by sme ťažisko v sebe aj mali, v živote prídu chvíle, keď padáme. Napr. ak čelíme smrti, chorobe, ak stratíme blízkeho. Kresťanstvo tvrdí, že vtedy nás zachytí ruka Niekoho, kto prevyšuje skúsenosť nášho bytia...

Veriacich ľudí podrží viera v Boha. Problém je v tom, ako mi povedal malý Adam, žiak prvého ročníka pre nadané deti, keď na otázku, čo robia na etike, povedal: tí, čo chodia na náboženstvo, veria v Boha – my neveríme v nič ! To je výzva! Verím v to, že človek by mal veriť v seba a v to, že on aj jeho blízki môžu byť lepší, a táto viera ho môže podržať v ťažkých chvíľach... a keď bude bilancovať svoj život, že si môže povedať: urobil som všetko pre poľudštenie iných...

Za rozhovor ďakuje E. Mihočová

Prof. PhDr. Miron Zelina, DrSc. (18. september 1940) prešiel viacerými povolaniami. Bol učiteľom na základných i stredných školách, riaditeľom školy, podnikovým i poradenským psychológom, vysokoškolským učiteľom, výskumným i riadiacim pracovníkom na ministerstve školstva, dekanom pedagogickej fakulty. Po roku 1989 spolupracoval na všetkých koncepciách transformácie nášho školského systému (Duch školy, Konštantín, Milénium). Vypracoval systém tvorivohumanistickej výchovy, napísal 20 monografií, množstvo vedeckých a populárnych článkov. V súčasnosti je externým poradcom ministra školstva a riaditeľom Ústavu humanitných štúdií Pedagogickej fakulty UK.